

UDVARHELYI HIRADÓ.

KÖZMIVELŐDÉSI, KÖZGAZDASÁGI ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGYI HETILAP.

Előfizetési díj

vidékre postán, vagy helyben házhoz hordva:

Egész évre	4 frt.
Fél évre	2 frt.
Negyed évre	1 frt.
Egyes szám ára 10 kr.	

Megjelenik minden szombaton este.

Hirdetménydíj:

Ötven centiméternyi területen megfűző hirdetmény ára első beigtatáskor 50 krajcár, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatásnál 20 percent árlengedés. Száz centiméter területet elfoglaló hirdetmény ára első beigtatáskor 1 frt, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatás alkalmával 20 percent árlengedés. Bélyegdíj minden beigtatáskor 30 kr. **Mellékletdíj:** Százától 1 frt 40 kr. — A díjak előre fizetendők.

A szerkesztő lakása:

Botos-utca, ref. tanári lak, emeleti lakosztály.

Kiadóhivatal:

Becsek Dániel könyvnyomdája.

Előfizetési felhívás.

Lapunk pártolót tisztelettel kérjük okt.-decemberi előfizetéseik megtételére. A feltételek lapunk homlokán olvashatók.

Sz.-Udvarhelytt, 1877. szept. 15.

Szakács Mózes, *Becsek Dániel,*
lapt. és felelős szerk. kiadó.

KÖZMIVELŐDÉS.

A magyar unitárius egyházi főtanács közgyűlése.*

Kolozsvár, szept. 3.

A magyar unitárius egyház f. évi rendes főtanács ülését tegnap szept. 2-án kezdette meg Kolozsvárrt. Az egyházi tanácsosok, esperesek, iskolai felügyelő és egyházkerületi gondnokok, jegyzők igen számosan jelentek meg. Egyházi főgondnok Udvarhelymegye főispánja, Daniel Gábor ur szept. 1-én reggel érkezett meg a világi elnökség vezetésére.

* A „Magyar Polgár“-ból vettük át. Szerk.

T Á R C A.

Udvarhelymegye közoktatás- és közmívelődésügyi állapota.

Irta és a „Székelyegylet“ 1877. aug. 20-án Sz.-Udvarhelytt tartott második évi közgyűlésén felolvasta Kozma Ferenc. (Folytatás.)

II.

A középtanodai oktatásügy szolgálatában megyénk területén 4 tanintézet áll, u. m. 1 algymnasium, 2 főgymnasium és egy főreáliskola. A három első felekezeti, az utolsó állami jellegű.

Ami az intézeteknél a tanerőket, osztályok és növendékek létszámát, szerelvényeket és helyiségeket illeti, mint amely tényezők mindenike különös fontossággal bír valamely tanintézet feladatának megvalósításában: arra nézve szolgáljanak tájékoztatóul a következő adatok:

1. Az udvarhelyi főreáliskolának 1 előkészítő és 8 rendes osztályába az 1876/7-ik iskolai év elején felvétellett 175 növendék, kik közül évközben 22 eltávoztván, maradt év végéig 153. Esik tehát egy osztályra 19.44 növendék.

Az intézetben működő rendes tanárok száma 13. Ezekon kívül egy tornatanító és a felekezeti hitoktatók.

Tanári szakkönyvtára 301 önálló munkát tartalmaz és ifjusági könyvtára 148 kötetet. Összes tanszergyűjteményei évről-évre kellő összegek erejéig gyarapíttatnak, ezekre és a könyvtárra pl. a lefolyt évben 1732 frtot fordított. Legujabban pedig egy jól felszerelt vegytani műhelylyel látattott el az intézet.

Pár év óta az ifjuság kebelében egy magánzenekar alakult, melynek működő tagjai a lefolyt évben számszerint 16-on voltak, nem egy ízben szerevén nyilvános működésük által is elismerést maguk és az intézet részére.

A nevezetesebb egyének közül ott láttuk Szentiványi Gyula főispánt, Fülöp Albert kir. tanfelügyelőt, Kis Mihály, Gyöngyösi István, Péterfi, Koronka espereseket, Torockai Vencel, Veres Dénes, Albert János, Csegezi László, Török Sámuel, Derzsi Károly stb. egyházi tanácsosokat.

Szept. 1-én délután első értekezletre gyűltek össze az egyház fontos ügyei elintézésére távolból és közelből összesereglett hívek, hol a hivatalosan csak másnap megnyitandó gyűlés tárgyalásairól előleges tájékoztató céljából igen élénk és érdekes eszmecsere folyt.

Szept. 2-án reggel a főconsistorium tagjai, a püspök- és főgondnoknál tett tisztelgő látogatások után, az unit. főtanoda épületében levő consistorialis terembe gyűltek fel, hol püspök főtisztelendő Ferenc József ur a következő emelkedett szép beszéddel nyitotta meg a gyűlést:

„Méltóságos és főtisztelendő egyházi főtanács! Először vagyok szerencsés ma e helyen üdvözölni a méltóságos és főtisztelendő egyházi főtanácsot. Legyenek atyafiságosan köszöntve mindnyájan, kiket az üdvözlő szavakkal hivatkozott egyházunk ügyei — mindnyájunk közügye iránti érdekltség és atyafiságos szeretet s az ezeken alapuló köte-

lességérzet ide hívott, részt venni vallásközönségünk legfőbb hatósága ellenőrzési, tanácskozási, a multból okulva a jelent építő s ekként egy szebb jövőt előkészítő nemes munkájában.

Igen! Én e munkát, melyet végezni egybegyűltünk, nemesnek nevezem, mert a vallás és egyház ügye az államok fenállása-, a béke és rend-, a szabadság és civilisatio-, szóval: az emberiség nagy és szent érdekeivel van kapcsolatban, elanynyira, hogy nem elméleti, de egészen gyakorlati életből vett értelme van Jézus ezen szavainak: „Keressétek először Istennek országát s annak igazságát és mindenek megadatnak nektek.“ Oh! ha ezt a felséges elvet követné az emberiség, mennyire más ábrázatja lenne a társadalomnak! Akkor nem a fegyvernek, de a szivek tökélyesb formálására, nem a diplomatiái finomság, hanem a felebaráti szeretet kifejtésére fordítanának több gondot; akkor az uralkodók, Isten földi helytartói, nem népeik pusztításában, de építésében keresnek boldogságukat; akkor nem a kard és ágyu, de a munka nemes harcában mérköznenek a népek s a házadékok nyomait, nem romba dőlő városok, elpusztult községek, halottakkal fedett mezők, gyászoló özvegyek és inségre jutott aggok és árvák,

Az állandó lakás hiánya kihat a tornászatra is, amennyiben t. i. az, célszerűtlen helyiség és kellő felszerelés nélkül, a legnagyobb buzgóság mellett sem vihető kellő tökélyre.

Nem mellőzhetem továbbá azon sajnós tény megemlítését, hogy az ev. ref. növendékek, kik a lefolyt iskolai évben az összes létszámnak csaknem felét tették, litoktatásban ez intézetben még mindig nem részesülnek, ami mind a szülőkre, mind általában a vallás igaz barátaira nézve kellemetlenül hat. Én a vallásban a szabadelvűség lehető szélső határáig elmegyek, de azért magamat mélyen vallásosnak érzem és semmi botránysabb társadalmilag nincs előttem, mintha engedjük az ifjuságot a vallástalanság vadságában nevedekni fel. Jól tudom, hogy az intézet ezért nem hibás, de azt is tudom, hogy az intézetnek ebben haszná sincs.

Végül a reáliskolák szervezetének egy előttem lényeges hiányára akarom a figyelmet felhívni, t. i. az énektanítás teljes mellőzésére. Nem szándékom ezuttal e tárgy esthetikai képző hatását fejtegetni. Olyat bizonyítgatnék akkor, amit köztünk senki kétségbe nem von. Nem maga a reáliskolai tanárkar sem, amely buzgón támogatja a magánzenekar fejlődését.

Egy jól felszerelt, derék tanerővel ellátott népes tanintézet ifjusága az énekművészetben való teljes járatlansággal előttem egy kissé félszegnek tünik fel. Gondolkozzanak erről, akiket a dolog közelebről érdekel.

2. Az ev. ref. kollegiumban a lefolyt tanévben felvétellett a négy elemi osztályba 167 és a két bölcséleti s hat középtanodai osztályba 149, együtt 316 növendék. E szám évről-évről 275-re szállott.

A rendes és segédtanárok, szak- és köztanítók száma 18 volt. Ezekon kívül ötön foglalkoztak a különböző osztályokban zene- és énektanítással.

Az intézet felszerelése és fentartása érdemében Udvarhelymegye és Udvarhelyváros hatóságai méltán osztoznak az állammal nemcsak azért, mert a megye és a város tekintélyes összeggel járul az intézet évi kiadásainak fedezéséhez, hanem azért is, mert hatóságaik által éber őrködést és buzgó támogatást nyújtanak az oeconomialis ügyek vezetésében. Az intézet tan- és együttlakási helyiségeinek bérletét és fűtését a megye és a város közösen hordozzák. A jövő évi költségvetés szerint pl. a város a ráeső $\frac{1}{3}$ rész fejében 909 frtot, a megye pl. 1819 frtot ad. Utóbbi a maga részletét az u. n. esztenapénzből és a reáliskolai pótdoból fedezi.

50 és 25 frtos ösztöndíjakra a Dávid Antal Mózes-féle alap kamataiból 600 frtot kap az intézet. Egyéb kiadásait, ami pl. a mult évben 21,792 frtra ment, az állami pénztár hordozza.

A szigoruan keresztülvihető fegyelemnek és még magának az oktatásnak is azonban hátrányára van az intézeti helyiségek ideiglenes jellege és szétszórtsága. Átalában véve itt is állanak mindazon körülmények, melyeket a tanítóképezdénél felemlíteni szükségesnek láttam. És a reáliskola is érezvén e baj horderejét, elég szerencsés volt az „udvarhelymegyei és udvarhelyvárosi reáliskola-bizottság“ részéről azon segélyben részesülhetni, hogy 60 növendék számára ingyen együttlakást nyerjen.

E ténynél igaz, nem a nevelési szempont, hanem a szegénységre való tekintet volt a döntő; de a tanári személyzetnek bizonyosan tapasztalnia kellett, hogy e szegény bennlakókön nemcsak anyagilag van segítve, hanem egyszersmind biztosabban is nevelhetők, mint a vagyonosabb künnlakók. Azért tehát az együttlakás e formáját félrendszernek kell tekintenünk, melynek kiegészítésére minden erővel törekedni kell.

hanem virágzó országok, a munka áldásai által jólétre jutott s kiművelt népek és boldog családok ezrei jelölnek.

De midőn egy fontos valláserkölcsei küldetést kell végeznünk, mellőzzük a politikai vonatkozásokat. Nehány szónyi kitérésem is találjon menteséget abban, hogy mondhatni a lég tele van a házunkkal s hazánkkal szomszédos országok irtóztató fegyverzörejével, hogy az ember s kivált a magyar ember mellére s fejére ez irtóztató küzdelem erkölcsi hatása súlyos kőszirtként nehezedik. Minél szorongóbb e pillanatban csaknem az összes emberiség hangulata: annál nagyobb hálával tartozunk az isteni gondviselésnek, hogy mi még a béke védő palladiuma alatt folytathatjuk a közjó előmozdítására irányuló munkásságunkat, hogy a mint Jézus rendelkezett, Isten országának igazságát kereshetjük s a megtalált igazságokból, mint erős gránitdarabokból, építhetjük a szent országot utódink s a nálunknál valószínűen sokkal boldogabb jövő emberiség számára.

Ily nemes küldetése van a kereszténységnek s ebben a mi unitárius anyaszentegyházunknak, melynek megalapítása és fenállása az isteni gondviselés mellett őseink hitbuzgalmának, közügyszeregetének s áldozatkésztségének tulajdonítható. Hogy e krisztusi erények, mint drága örökség, a szenvedéseinel fogva szent hajdanból a kellenél tul realis irányu jelenre is átszállottak, kedves bizonyíték az atyafiaknak ily szép számmal itteni megjelenése, kiket épen ezért ismételtén szeretettel üdvözlők s szent öröm érzései közt mondom a prófétával: „Áldottak legyetek ti, kik jöttetek az urnak nevében.“

Méltóságos és főtisztelendő egyházi főtanács! Ha egyházi törvényeink által évenként megtartatni rendelt főtanácsi gyűléseinknek semmi más célja nem is lenne, mint az egymással koronként találkozás, még akkor is nagy értékű intézménynek vallanám azt. Hiszen egész év folytán szét vagyunk szórva az ország vidékein, csak a valláserkölcsei hit szálai kötnek össze s szent tisztünk

Az intézetnek saját kezelése alatt levő tőkepénze 1876. végén 180,166 frt 2 kr volt, mely tőke után, valamint egyéb évi rendes járulékokból mintegy 19,750 frt évi jövedelme van.

Ez összegből 8500 frt fordítatik a tanszemélyzet fizetésére, 3430 frt egyéb kiadásokra. A többi valószínűleg tőkésítettik.

Ez összegeken kívül vannak különböző című ösztöndíjalapjai, melyeknek kamataiból a mult iskolai év folytán 1935 frt 40 kr és 12 drb arany osztott ki az ifjuság között. Összes évi kiadásai tehát az intézetnek a lefolyt évben 14,025 frtra mentek. Ide nem értve a természetben nyújtott tanári szállásokat.

Tanszergyűjteményei közül a természettani 196 darabot foglal magában; a vegytani eszközök és szerekben 105 drbot; az állattani 57 drbot, melyek közül 1 emberi és 1 állattani csontváz; ásványgyűjteménye 800 drból áll, melyek közül 450 van determinálva. Ezekon kívül van 3 gypszmintája, madártojás- és rovargyűjteménye, érem- és képtára. Téli és nyári felszerelt tornahelyisége s 4 hold kertje.

Könyvtára 3 van, u. m. az intézet nagy könyvtára, jelenleg rendezés alatt, mintegy 10,000 kötetet tartalmazhat; az ifjusági könyvtár 1073 kötetel és a gyermekeké 38 kötetel.

Mely könyvtárak azonban, fájdalom, némi visszaélések következtében, a nagy közönség előtt alapszabály szerint zárva vannak.

Ez intézet, amint a fenebbi adatok eléggé mutatják, bir az önfentartásnak, sőt bir, célszerű gazdálkodás mellett, a szabályszerű és gyors fejlődhetőségnek minden feltételeivel. Mintegy 200,000 frt évi jövedelem versenyképessé tehet egy intézetet minden időben! Képesse még arra is, hogy mostani hiányain, fogyatkozásain segítsen. Mert ilyenek, mint talán mindenütt, itten is léteznek.

gyakorlása hoz érintkezésbe. A betűk eltakarják egymás elől a sziveket s a rendeletek és tudósítások formái bizonyos hideg hivatalosság bélyegét nyomják a legmelegebben érző lelkek nyilatkozatára is. De most és itt nem. Itt a közvetlenség némi költői zománcot ad a kölcsönös találkozásnak. A viszontlátás felmelegíti a kedélyt s a kéz szives szorításában lelkeink rokonsága új pecsétet s meghitelesítést nyert. Én legalább úgy érzem s kimondom, hogy nekünk jól esik úgy egymást koronként színről-színre látni, s meggyőződni arról, hogy atyafiak vagyunk, egy anyaszentegyház hívei, s hogy a szentek egyessége nem vallási mythosz, hanem a különböző keresztény társaságok valóságos lelki egyessége, egy szent és örök erkölcsi törvényeken nyugvó szövetség. E mellett főtanácsi gyűléseinknek azon fontos hivatása is, hogy ellenőrizze az általa meghívott e. k. tanácsot, mint végrehajtó hatóságot a multa nézve s jelölje ki azokat az irányelveket, melyeknek szellemében kíván jövőben az egyházi élet és kormányzás, az oktatás és nevelés egész körében működni.

E kettős feladat vár most is az egyházi főtanácsra.

Ami az elsőt, az ellenőrzést illeti, a főtanács részint az e. k. tanács évi jelentéséből, részint a jegyzőkönyvekből magának kimerítő tudomást szerezhethet minden a közelebbi évben elintézt ügyekről s én ezeknek gondos figyelembe vételét, sőt lelkiismeretes megvizsgálását annyival inkább kérem, mert részemre, miután az e. k. tanácsnak is egyik elnöke vagyok, csakis az fogja az önbizalmat önmagam, a védelmet és igazolást a tetteimet megbirálni jogosultak irányában a jövőre megadni, ha a multa nézve az egyházi főtanács ítélete megnyugvásba vagy bár roszalásban, de világosan ki lesz fejezve. És ezt amidőn tisztelettel kérem, legyen szabad atyafiai bizalommal remélnem is. Mert ha ezinte az e. k. tanács eljárása, határozatai nem mindenben felelnének is meg a főtanács várakozásának, arról biztosítani kívánom,

Mint lényegesebbet ezek közül megemlítem a váltakozó köztanító-rendszert. A tanítószemélyzet 18 tagja közül 9-re megy az ilyen, csaknem évenként változó köztanítók száma. Felesleges e rendszernek akár neveléstani, akár didaktikai hátrányaira utalnom. Érzik ezt bizonyosan nagyon jól a szóban levő intézet előjárói is! Miért nem igyekeznek tehát ezen segíteni? Vagy könnyebb ezt kívánni, mint teljesíteni? A mellett, hogy az említett tekintélyes alapvagyongra utalok, tudnék én még más segédzert is ajánlani e baj orvoslására az intézetnek.

Mondjon le ugyanis az elemi oktatás ügyéről. Bizza azt a nemes város gondjaira, mely a legtermészetesebb és legszentebb jogai egyikének gyakorlásától van megfosztva az által, hogy nem ő szervezheti, nem ő gondozhatja gyermekeinek elemi oktatásügyét. Tessék elhinni, hogy ez nagyobb veszteség a városra nézve, mint azon kétes anyagi előny, hogy nem kell iskolára költenie. Mert jól mehet ugyan a kollegiumban az elemi oktatás és nevelés, de ugy-e bár: abba beleszólni a városnak nincs joga. És e becses jogról, én, mint város, semmi szin alatt nem mondanék le! Aztán az az elemi oktatás, a mellett, hogy a kollegiumra felesleges nagy terhet ró, még sem tökéletes, mert még csak a népoktatási törvény kívánalmainak sem felel meg, amennyiben hat osztály helyett négy osztályra szorítkozik. Igaz ugyan, hogy a középtanodának ez elég, mert az a negyedik elemi osztályból már felveheti a növendéket; de nem elég a növendéknek. És végre is azon felfogás szerint az itteni elemi oktatás nem egyéb, mint előkészítő tanfolyam a középtanodába, ezt pedig különösen városon szervezett jó népiskolák mellett határozottan feleslegesnek kell nyilvánítanunk. Az elemi oktatásügyről levévén gondjait a kollegium, egyszersmind könnyen kibontakozhat-

hogy a szándékos mulasztás, a rosz akarat vádja sem engem, sem az e. k. tanácsot méltán nem érheti. Mi erőnk mértékéig, a kezelés nehézségeit is figyelembe véve, mindent megtettünk, hogy szeretett anyaszentegyházunk dolgai az apostol kívánsága szerint is „jó rendben és ékesen folyjanak.“ Nyugodtan nézünk a főtanács ítélete elébe.

Másik teendője főtanácsunknak a legfőbb egyházközségi jogaiól folyólag eleibe terjesztett ügyek feletti tanácskozás. Az e tekintetben készített tárgylajstrom elég munkára ad alkalmat s nyújt kilátást. Nem nevezek meg fontosokat s kevésbé fontosokat, mert végre is, mint az órágepezetben a legkisebb keréknek épügy megvan szükséges helye, mint a nagynak s ezek szabályos együttműködésében nyilvánul az óra pontossága: szintugy van a dolog minden erkölcsi testülettel. Sok kis dolognak elmulasztása vagy nem eléggé figyelembe vétele kétséssé, nehezzé, sokszor félsikerűvé, sokszor épen lehetetlenné teszi a nagy dolgok elintézését is. S az is bizonyos, hogy fontos és kevésbé fontos ügy elintézése egyformán bölcsességet, minden oldalú higgadt megfontolást, egymást kimélt türelmet és atyafiságos szeretetet kíván és feltételez.

Méltóságos és főtisztelendő egyházi főtanács! Ez utóbbi gondolatnál anyaszentegyházunk 300 éves történetének ama nagy és dicső ténye ujul fel, hogy minket az ismerő világ közvéleménye példás összetartásunkról bámult, magasztalt s mások elé mintaképül állított, hogy az unitáriusokról közmondássá vált azon egymáshoz ragaszkodó szoros benső viszony és tökéletes érzelmi és érdekesség, mely egymás megértésén, egymás véleményének kölcsönös tiszteletben tartásán és atyafiságos szeretetén alapult és alapszik. Tagadhatatlanul voltak mindig s tán ma is vannak, kik a dolgok folyamával egészben vagy részleteit tekintve nincsenek megelégedve, kik ha „jóhiszemű“ nézeteik nem mindenben érvényesülnek, nem tudják vallásos érzések némi sajtója nélkül elszivelni; de hála Istennek, nem voltak s ma sincsenek, — óvjon is

nek a váltakozó köztanítói rendszer nyomorúságából is.

Másik említésre méltó fogyatkozása ez intézetnek: tan- és lakhelyiségeinek célszerűtlen volta. Miután azonban az épület és hozzátartozó tágas telek saját tulajdona, s némi átalakítások- és bővítésekkel a bajon segíteni lehet: tehát kell is. Végre nem hagyhatom említetlenül azon méltó követelését a köznevelésügynek, hogy az intézeti vagyon és érdekek megóvása és kellő biztosítása mellett ugyan, de mindenesetre találtassék mód arra nézve, hogy a könyvtárak a közönség számára is megnyitassanak.

3. A római kath. főgymnasium 8 osztályába az 1876/7-ik isk. évben felvételt 120 növendék, kik közül cenzurára állott 107. Jelenleg egy előkészítő osztály tervezetett és engedélyeztetett a főgymnasium mellé, amelynek szükségessége valószínűleg onnan származik, hogy Udvarhelyváros és a benne levő eklézsiák semmi névvel nevezendő elemi fiúiskolát nem tartanak fen. Oly példa, melynek mását hasonló rangu város talán az országban sem mutatja. Ne vegye rosz neven, hogy vendég létünkre ezt neki szemébe mondjuk; de az eféle kérdésben a courtoisiesnak nincsen szerepe.

A tanárkar áll 5 egyházi és 8 világi tanárból, ezenkívül 1 ének- és zenetanítóból. Mind az ének-, mind a zenekar azonban csak önként vállalkozókból alakul, amit a műneknél teljességgel nem helyeselhetünk. Ennek minden intézetben kötelezett tantárgynak kellene lennie.

Az intézet fentartási költségeit a kath. egyházi tanulmányi-, ösztöndíj- és tandíj-alapból fedezi. Mely alapokból az 1876/7-ik évi költségvetés szerint 9470 frt fordított tanári és tanítói fizetésre, 4072 frt élelmezésre és 700 frt dologi kiadások- és tanszerekre. Tehát összesen 14,242 frt.

meg ettől sorsunk és az Isten — kik a más nézetűek jó akaratában való hívést megtagadják, a kimélő türelmet s atyafiságos szeretetet levetközék. Őseink türelmes lelke és igaz atyafiai szeretetök szelleme örökjék felettünk most is. Ez hasza át, irányozza és vigye kívánt célra, az előmozdított közügy és közboldogság nagy céljára mindnyájunk szívét, lelkét s egész tanácskozásunkat. E köszálon épült fel a föld e szirtes és örvényes táján az unitárius anyaszentegyház. Ezen áll meg vagy esik el. Én az elsőt munkálom, remélem s hiszem, amíg élek. És most a folyó 1877-ik évi egyházi főtanácsi gyűlést megnyitónak nyilvánítom.“

A püspöki megnyitó után Kis Mihály esperes magasztos szép imában kérte az isteni gondviseléstől a főtanács tanácskozásaira áldását és az egyetértés lelkét.

Első tárgya az ülésnek a tárgysorozat megállapítása volt. Ezután Ferenc József püspökünk az 1876-ik évi zsinat óta lefolyt évről szóló s egyházunkban legelső püspöki jelentése olvastott fel.

E jelentésben egyéb fontos ügyek elintézése mellett, a br. Baldácsy A. alapítványa ügyében tett eljárásáról s Szebenben király ő Felsége előtti megjelenéséről is részletesen emlékezett meg.

A jelentést tetszésnyilatkozatok közt vette tudomásul az egyházi főtanács s püspöknek jegyzőkönyvi elismerést és köszönetet szavazott. Ezután az egyh. képv. tanács évi jelentése olvastott fel. Délelőtti 10 órakor a gyűlés felfüggesztetvén, tagjai a püspök és a főgondnok vezetése alatt a templomba gyűltek fel, hol Péterfy Dénes a kolozsvári unit. egyház tehetséges ifju papja tartott magasztos szép és szabadelvű beszédet. Az istenitisztelet ünnepélyességét emelte a kolozsvári dalkörnek Oberti karnagy vezetése alatt kitűnő sikerrel elénekelt két darabja, melyek közül egyik Krentzer „Kápolnája“ (F dur), másik Mosonyi M. „Szellemvilága“ volt.

Templom után a gyűlés folytatott. Nehány

Tanszergyűjteményeiben a physikai 152, az ásványtani 420 és a növénytani 1500 darabot (száritott növények) foglal magában.

A tanári szakkönyvtár 1879 kötetet tartalmaz és díj nélkül használható intézetben kívül állók által is, mely előny azonban igen ritkán vétetik igénybe. Az ifjusági könyvtár 654 kötetből áll. Van az intézetnek felszerelt saját tornahelyisége.

Ha ez adatokra egy tekintetet vetünk, be kell látnunk, hogy az intézet előljáróságának a könyvtár gyarapítása, tanszergyűjteményeinek kiegészítésében még fontos teendői vannak. S úgy itt, mint a ref. kollegiumnál elengedhetetlennek tartjuk egy vegytani műhely berendezését, mint ami nélkül az érettségi vizsgálatnak, illetőleg képességének mindig meglesz a maga gyenge oldala.

4. A sz.-kereszturi középtanoda 3 elemi és 5 gymnas. osztályába, a szóban levő iskolai évben 132 növendék vétetett fel.

A tanári és tanítói létszám 11 volt, kik közé azonban itt is be vannak számítva a változó köztanítók. E rendszer az intézetnek is egyik nagy nyomorúsága, melyből előbb-utóbb ki kell bontakoznia, ha másképp nem, talán az elemi osztályok feladásával.

Tanszertárában a terményrajzi gyűjtemény 624 drbot foglal magában, tulnyomóan gazdag lévén az ásványtani rész. Földrajzi taneszközei is szép számmal vannak. Kevésbé mondhatjuk ezt a természettaniakról. Birja az ismeretes Fekete-féle pénzgyűjteményt.

Könyvtára kettő van, az u. n. nagy könyvtár, mely közel 8000 kötetből áll s két szép, világos terembe felállítva, szakok szerint rendezve van. Ennek gyarapítására vásároltatott meg egy magánbizottság által közadakozás útján 2000 frton Jakab Elek 3000 kötetet tevő magánkönyvtára, és ehez csatoltatott legujabban Zsákodi Horváth

kevésbé fontos ügy intéztetett el. Élénkebb eszmecserét a főjegyzői hivatal új szervezési ügye keltezt fel. Ez is, valamint a képv. tanács jegyzőkönyvei stb. bizottságoknak adattak ki, jelentéseik, illetőleg véleményüknek a mai gyűlésben leendő előterjesztése végett.

Gyűlés után a consistorok a Kelemen Beniami által 1873-ban alapított iskolai kórház új épületének megtekintésére mentek, honnan 2 órakor a főpásztor rakott püspöki asztalához sereglett egybe újra a meghívott mintegy 70 egyh. tanácsos vendég. (Vége köv.) (n.)

KÖZGAZDASÁG.

Eszmetöredékek nemzetgazdasági hivatásunkról.

Felolvasta báró Orbán Balázs Székely-Udvarhelyt, a „Székely mivelődési és közgazdasági egyesület“ udvarhelymegyei fiókegyletének 1877. aug. 19-én tartott közgyűlésén.

A népek foglalkozását rendszerint a természeti, égalji s népeleti viszonyok határozzák meg; azok szerint alakulnak a népek hajlamai, szokásai, sőt sok tekintetben erkölcsi életük és értelmi fejlettségükre is azok nagy befolyást gyakorolnak.

A népek elhelyezkedése földgömbünknek hampos (hápahupás) felületén nem mindig a szabad választás, hanem inkább a történelmi kényszerhelyzetek szerint történt. Nem egy nép települt meg dus legelőket, termékeny földeket nyújtó téreken, kies folyamvölgyekben, hol ember és nyájai könnyen találták fel táplálékukat; sőt mindenik nép igyekezett a természet ingyenes előnyeit igénybe venni.

De jött a népvándorlás, midőn a népek méhkasának: Ázsiának rajai, részint kaland-, részint az önállóság vágyától ösztönözötve, részint meghasonlásból, vagy elnyomatásból származott harcvihartól üzelve: hullámzásba jöttek s egymást öshazájukból, eredeti telephelyeikből kiszorítva, a továbbvándorlásra kényszeríték.

A megmozdult néptenger felkorbácsolt hul-

Jánosnak 1340 kötetből álló adományja, a n. Horváth István könyvtárának osztály útján őt illető része. Mindkét újabb gyarapulat igen sok becses művel gazdagította e könyvtárt, úgy hogy a Telek-könyvtár után nem igen van a Székelyföldnek ennél becsesebb könyvtára.

Az ifjusági könyvtár ez idő szerint 1000 kötetből áll. A mult iskolai évben 19 külrésztvényes tagja volt. A nagy könyvtár is bizonyos szabályok megtartása mellett nyitva áll a nagy közönség előtt.

Az intézetnek tanszékekre, ösztöndíjakra s egyéb kiadásokra különböző jötevektől 24,480 frt alapja van, mely évenként gyarapittatik a kamatok egy részének hozzácsatolása által.

Évi kiadása tanári fizetések-, ösztöndíjak- s dologiakra ez idő szerint 3791 frt 40 kr-ra megy, melynek nagy részét az egyházi közpénztárból veszi.

Hogy ez intézet ily csekély anyagi erővel mégis fentartja magát, sőt utóbbi időben építkezését szépen befejezte, tornahelyiségét kellően felszerelte, tantermeit javított Kunze-féle padokkal ellátta, s ez által a modern felszerelésű tanintézetek közé sorakozott: azt részben a közönség áldozatkész támogatásának, részben pedig az angol és amerikai unitáriusoknak köszönheti, kik a jeles magyarbarát Fretwell felhívására a közelebbi két év alatt közel 3000 frtot küldöttek nevezett célra ez intézetnek.

Ha ezek után egy általános pillantást vetünk elemi és középtanodai tanügyünk állapotára, a fenebbi adatok kétségtelen jeleit mutatják a haladásnak, jóra való törekvésnek, de egyszersmind arra is figyelmeztetnek, hogy még sok teendő áll előttünk, melyek egy része erőlyes akarat- és áldozatkézséggel rövid időn végrehajtható, más részéhez azonban az idő érlelő és fejlesztő befolyá-

lámgyűrűi végignyargaltak a földterületén, a népek mint fürgeteglepte hajók hanykódtak és sodortattak tova; alig volt nép, amely eredeti helyén megmaradhatott. Egyik üzte a másikat, a hatalmasabb, az erő adhesiojának örök törvényei szerint, maga köré csoportosítá a gyengébbeket, hogy egy még erősebb szétbontsa, s másként csoportosítsa azokat. Birodalmak alakultak, s omlottak szét, népek tűntek fel s tűntek el nyomtalanul az emberiség ezen ököljogon alapuló osztozkodási processusában.

Vége, midőn e néprajok kitombolták magukat s ifju előéletük tulhevét elfogyasztva, a megállapodás stadiumába jutottak: bekövetkezett a népvihar szélcsendje, az addig ide-oda hömpölygő népek állandó telephelyek után néztek s otthont, hazát alapítottak ott, hol lábaikat megvethették, ott, hol az események logikája tért engedett számukra. Eként jutott egyik népnek termékeny völgyalapály, a másiknak sivár hegyvidék, sőt az államalakulások e nivellírozó korszakában a szabadságszerető s így az önvédelemre inkább utalt népek előszeretettel választák természeti védvonalokkal bíró s így könnyebben oltalmazható hegyvidékeket.

A világrendítő és átalakító hunáramlat hagyományosaként visszamaradt székelység önvédelmi szempontból vonulhatott a keleti Kárpátok hadszatilag erős bércei közé. Később, midőn a rokon magyar nép átvette Atilla örökségét, s ott uralmának szilárd alapját megveté, alkalma lett volna az ellenség szorongatásaitól mentesült székelységnek is kopár bérceit termékenyebb területtel cserélni fel, de a harcias és szabadságszerető népecske ekkor is megmaradt sziklabércei közt, alkalmasint biztonsági tekintetek mellett a mult iránti kegyeletből; mert a népek, főleg a szabad népek, nem egykönnyen válnak meg azon rögöktől, melyek az ősök hamvaival vegyültek, melyeket annyi generation műveltek verejtékes munkájukkal, s melyeket a hősök kiomlott vére szentesített.

A ragaszkodásnak, a honszeretetnek e magasztos, e hőstettek sarkaló érzete megvan min-

sára s türelemmel párosult, de lankadatlan kitarításra van szükségünk. Különösen a népnevelésügynél áll az, hogy: „nemcsak az alma, de az elme is időre érik.“ A népelme érésének idejét semmi mesterfogással át nem ugorhatjuk.

Azt is láttuk a fenebbiekből, hogy tanügyi tekintetben a megyének két természetes központja van, u. m. Udvarhely és Sz.-Keresztur. Amaz két főgymnasiuma- és főreáliskolájával, ez pedig algymnasiuma-, tanítóképezdeje- és jól szervezett 5 elemi iskolájával. Mindkét központ megérdemli a figyelmet és támogatást.

A központi tanintézetek versenyéről is birunk tudomással, mire nézve csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy a mai nemes versenynek már többé nem lehet tárgya és célja a népességben való tulszárnyalás, valamint a népesség csökkenése nem jelenti okvetetlenül valamely tanintézet hanyatlását. A régi tanintézetek népessége természetszerűen csökkent, mert közéjük ékelődtek a szakiskolák, melyeket az életérdekek hoztak létre. De azért az új iskolák nem ellenségei a régieknek; csak akkor tekinthetnők azoknak, ha egyszersmind a közérdekekkel ellenkezésbe helyeznék magukat. Már pedig mihelyt ez történnék, azonnal megszűnt létjoguk s bizonynal fenállhatásuk is.

Tereljük tehát a versenyt, mert a nemes verseny teljességgel káros nem lehet, egészen más irányba. Versenyezzünk értelemmel és kitartással, egymás jóra való törekvéseinek méltánylásával a tanmódszer javításában, a paedagogiai tapintat el-sajátításában és alkalmazásában, a humanitás fejlesztésében, a vallásos és polgári erények ápolásában, az értelmi és erkölcsi végzés eredményének fokozásában! . . . Ki mutat ennél nemesebb fegyvereket, ki dicsőbb tárgyat és célt a tanügyi versenyhez! . . . (Vége köv.)

den igaz székelyben; ez érzet alkotó meg e népcskének nagy történelmét; ez volt rugója mindazon nagy hadi tényeknek, melyek multját dicsőítik. A szülőföldnek ez eszményített szeretete tette e népet legyőzhetetlenné a harcúterén, lankadatlan szorgalmuvá a béke foglalkozásai közt; ez óvta és óvja meg napjainkban is attól, hogy tulnépesedése s részint ebből, részint más okokból eredő elszegényedése mellett elhagyja az ősök vérével és ve-rejtékével öntözött hantokat.

Ragaszkodjunk is e bércekhez, melyek ezredéves multunk kőtábláit, jövő biztonságunk erős sziklaszálaikat alkotják; keblünk melegének egész hevével öleljük körül szülőföldünk e védbástyáit, melyek a polgárosodás és szabadság erős várai valának másfélezredéves multunkban s hol a polgárosodás és alkotmányosság védelmének nagy küldetése van reánk szabva a jövőben; de szeretve azt, tegyük lehetővé derék népünknek fennmaradását, e földön való megélhetését és felvirágozását.

(Folyt. köv.)

KÖZEGÉSZSÉG.

Füle, szept. 11.

Tekintetes szerkesztő ur!

Nem irói viszketegezés vezet e pár sor irására, hanem azon megdöbbenő körülmény, amelyben csak négy év előtt is erős és ép községünk mai nap szenved. Mély tisztelettel kérem tehát szerkesztő urat — ha alkalmatlan nem lennék — az alábbi nyílt kérés közrebocsátására:

Nyílt kérés Udvarhely megye főorvosához!

Nem célok jeremiádozatok sirni egészségügyünk lesújtó állapota felett, hiszen a desperatio és óbégatás nem sokat szokott segíteni; de igenis sajnálattal kell főorvos ur becses tudomására hoznom azon harapózó kóros betegségeket, melyek — orvosi segély hiányában — községünket a legnagyobb veszélyvel fenyegetik. Nevezetesen: nem volt elég a nyomor, melylyel derék székely népünk a közelebbi évek alatt megbirkózott, — s amely a hegyek közé szorult moralitás következetességével a gyújtogatásban találta meg alapját, — hanem, most, midőn az inség tengeréről libibickelt, a halál torkában állapodott meg; mert mindenféle hideg és forró láz, az évek óta mindennapos angina diphtheritica akadályra nem találó gyilkosok lettek. Mennyiben keresendő mindkétféle óriási baj a nagyérdemű polgári hatóság eljárásaiban: arra feleljen meg más. Hogy a halál kapuját örökre bezáró kulcsot nem találták fel: azt tudom én is, de bajainkon lehetett volna és lehetne segíteni. Csak hogy — fájdalom — nincsen, aki segítsen!? Ha az utcán lefelé vagy felfelé indulok, minden harmadik kapu előtt olyan embert látok, mint egy csontváz, mintha csak a sírból vették volna ki. Odavan testének minden ereje! Így panaszkodnak mindannyian: „Mi, amennyien vagyunk, mind betegek vagyunk; nem tudom, honnét adta az Isten ezt a nyavalyát, hogy a falunak fele beteg.“ Akadnak, kik így szólnak: „Hét egész hete, hogy a falukapun ki nem jártam; azt a China-port mindig szedtem; két napra elhagyott, a harmadikon ismét elévett a hideg.“

Ha a fenebbi hetes szám nem zavarná a reflexiót, ott állapodnék meg, hogy a gyümölcs minden bajnak a kútfeje, de így egyebütt is keresni kell a hibát és annak okát. Bárhol legyen is az: annyi bizonyos, hogy az ember tudatlanságában van, mennyiben magát nem mérsékli; életét nem kiméli; felhevülésre, meghülésre semmit sem ad. No az ilyeneket még megszokta! de hogy a Chinin erejével dacoljon: arra képtelen, amelylyel nem csak hogy alaptalan gyógyít, hanem saját magát készakarva meggyilkolja. Azonban én orvos nem vagyok, ergo az ilyenekhez nem sokat értek.

Mielőtt szíves kérésnek kifejezést adnék, legyen szabad főorvos ur előtt azon többszöri toroklobos eseményt beszélni el, melyszerint ezélt négy évvel — mikor szemtanu lehettem — egy családnál kihalt minden gyermek s még csak akkora intézkedés sem tétetett, mint egy mákszem. Folyó évben — mint hallom — ezen eset nem egyszer ismétlődött, s egy családnál március 5-től 31-ig négy gyermek került a ravatalra. A szolgáló ur az odamehetést megtiltván, annyi ered-

ménye lett, hogy a szokásos tor egyetlen egy esetben sem maradt el.

Mély tisztelettel kérem főorvos urat, méltóztassék Füle községében megjelenni és a kellő intézkedéseket bölcsőbb belátása szerint megtenni, mert másképp elveszünk; de nem csupán azért, hogy tudomány nélkül valók vagyunk, hanem azért, mert nem gondol velünk a társadalom éltető ereje.*

Varga Lajos.

* Mire e levél nyilvánosságra kerül, főorvosi jelentés következtében meggyőző alispánja a kellő intézkedést már meg is tette Szerk.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Király ő felsége folyó hó 11-én Kassán az udvari ebéd alkalmával a következő pohárköszöntőt mondta: „Kedves barátom az orosz császár jóléteért, kinek ma nevenapját ünnepeljük, üritem poharam. Az Isten tartsa meg és oltalmazza ő felségét!“

— Az országgyűlés tanácskozásait szeptember 15-én kezdi. Interpellációkra nagyban készülnek.

— Gróf Andrássy Gyula közös külügyminiszter, hir szerint, szeptember 16-án, vasárnap fog Bismarkkal Salzburgban találkozni.

— Háborúhírek. Szeptember második hete házánkra nézve a gyötrelmes izgatottság hete.

Szeptember 7-én kezdtek a muszkák vivni Osman pasa plevnai erődített táborát. Két-száz ezer embert és háromszáz ágyut emlegetnek a lapok a muszkák részéről. A harc szept. 13-ig mondhatni éjjel-nappal folyt, de Plevna még áll.

Mehemed Ali hadaival a Jantra folyóig nyomta vissza a cárevis vezénylete alatti muszkákat.

Szulejman pasa némelyek szerint a Sipkaszorost vivja még ma is, mások szerint Gabrovába már bevonult, sőt némely hírek szerint Trojana felől siet az Osman pasa támogatására.

Mondják, hogy a muszka lovasság a plevnai táviró huzalt megrongálta, s innen van a hírek hiányossága.

Moldva-Oláhsország hadereje a plevnai orosz-oláh táborban. Szerbia minden órán készül akcióba lépni, sőt Görögország is egyezsége lépett már a muszkákkal.

Niksics török helyőrsége a szabad elvonulhatás feltétele alatt feladván a várat, Gackóba vonult állítólag szept. 8-án.

A „Magyar Hírlap“ 12-én kelt bukaresti sürgönye szerint Károly fejedelem Plevna előtt elesett. A muszkák elvesztették a tegnapi (11-én) elfoglalt magaslatot.

— A Székely-Keresztúron aug. 28-án tartott ref. egyházmegyei közgyűlés az egyházkerületi képviselőken kívül intézkedett még:

1. Az egyházmegye kebelében fenálló papi és tanítói özvegy-árvai gyámintézet kérdésében, meghatározván, hogy az esperes, pénztárnok és pénztári ellenőr az előttük hivatalosan ismeretes hátralékokat az idei őszi közgyűlésig vagy beszedjék, vagy legalább kötelezvényekkel biztosítsák.

2. Az évek óta szönyegen forgó lelkeszi egyesület tárgyában egy bizottságot jelölve ki, hogy ez a még 1872-ben elkészített alapszabályok nyomán annyira előkészítse a kérdést, hogy a novemberi közgyűlés alkalmával az egyesület megalakulhasson.

3. Az idei dec. 2-án Kolozsvárat tartandó iparműtörténelmi kiállításra vonatkozólag pedig elhatározván, hogy egyházközségeink körlevélben felhívandók kiállítható cikkeik megnevezésére, a tárgyak jegyzékét aztán az esperes és főgondnok vezetése alá rendelt bizottság fogja megvizsgálni, s vagy magára, vagy a megye kebelében talán alakulandó e nemű bizottsággal egyetértve fogja teendőjét elintézni.

— A városunkban állomásozó 28-dik vadász-zászlóalj e hó 14-én érkezett haza a Brassónál tartott katonai gyakorlatról. Polgármesterünk vezetése alatt diszes társaság fogadta az Oklánd felől érkezett harciakat. Kénosy Béla megyei aljegyző adott kifejezést a polgárság szívélyes üdvözlésének. Aki minden percben életével, vérével kész áldozni a hazáért, meg is érdemli a honfiak szíves üdvözlését.

— A roncsoló toroklob e héten városunk kebelében nem adott okot aggodalomra.

— A Maros-Vásárhelyen megjelenő „Erdélyi Hiradó“ 108-ik számában a vezércikkirő L. igen talpraesetten fejtegeti a gazdasági és ipari szakoktatás szükségességét; természetesen Marosmegye érdekében. A fejtegetés alapján annyira talál az udvarhely megyei viszonyokra is, hogy hajlandóságot érezünk magunkban az egykori örménnyel így kiáltani fel: „Ki beszél odaát a mi szájunkkal?“

— Fogarasban ez iskolai évvel már megnyílik az állami polgári iskola fiúk és leányok számára. A szükséges előintézkedések már meg vannak téve. Ennél kedvesebb hír nem szállott ki az idén a közép-olt völgyéből.

— Az Ége és Dálya között levő tóba belehalt a napokban egy ember. A tetszhalottnak képzelt élethehozására tett minden kísérlet sikertelen maradt. Özvegye és két árvája maradt.

Kiadó-tulajdonos és felelős szerkesztő: Szakács Mózes.

Dr. Handler Mór

ORVOS-, sebészudor, szülész és szemész, [24-41]

gyógyít gyökeresen fényes és tartós siker biztosítása mellett mindennemű

TITKOS

betegségeket:

- 1) az **infertózesnek** minden következményeit, ugymint **magömléseket,**
- az ingerlékeny **gyengésséget,** az ondőfolyást, különösen a **tehetetlenséget**

(elgyengült férferőt);

- 2) **hugyosfolyásokat** (még oly idültéket is), a **neuzórészek** **bujakóros** **fehélyeit** és **másodrendű bujakórt** minden alak-
jában és eloszlásában;
- 3) **hugyosszilkiiléseket;**
- 4) **friss és idült nyákfolyásokat** nőknél, az ugynevezett **fehértályást,** és az onnan eredő

MAGTALANSÁGOT;

- 5) **bőrkiütéseket;**
- 6) a **hugyhólyag** **betegséget** és mindennemű **vizelési** **nehézségeket.**

Rendel naponta:

élellett 10 órától 1-ig, délután 3 órától 5-ig, és este 7 órától 8-ig.

Lakik: Pesten, belváros, kigyó-utca 2-ik szám, a kigyó- és városkáz-utca sarkán (Rottenhiller-féle házban), 1. emelet, bemenet a lépcsőn.

Díjjal **el látott levelekre azonnal válasz** **adatik és a gyógyszerek megküldetnek.**